

Krásy a úskalia waldorfskej pedagogiky

Tamara Mikulová

O tejto pedagogike sa na Slovensku málo vie. Nie je to ani tak preto, že by si nezasluhovala viac pozornosti, skôr ide o dôsledok jej marginalizácie. Nespokojnosť so školstvom je všeobecná, no takmer rovnako všeobecná je aj neschopnosť niečo zmeniť na rutinnom prístupe. Nerutinné pedagogické prístupy tak u nás nie sú – ako sa deklaruje – alternatívne, ale vskutku marginálne. Isteže, ako každá koncepcia, aj waldorfská škola si zaslúži kritickú diskusiu, najprv by však musela vojsť do širšieho povedomia spoločnosti. A tak si v prítomnej chvíli zaslúži kritiku skôr to, v akej nepriaznivej situácii sa u nás waldorfské školstvo nachádza.

Budúci rok tomu bude sto rokov odvtedy, čo v roku 1919 vznikla v Stuttgarte škola, ktorú financoval priemyselník Emil Molt pre deti zamestnancov svojej továrne na výrobu cigariet značky Waldorf Astoria (odtiaľ názov waldorfská). Išlo o školu ideologicky a ekonomicky nezávislú od štátu, ktorá mala umožniť deťom rovnaké vzdelanie bez ohľadu na majetok a sociálne postavenie. Kľúčovým pre vznik waldorfskej školy bolo Moltovo stretnutie s rakúskym filozofom a vizionárom Rudolfom Steinerom, v tej dobe už legendárnou postavou zakladateľa antropozofickej spoločnosti. Steiner bol mimoriadnym zjavom, tvorivým a inšpirujúcim duchom a mnohé z jeho myšlienok prekonávajú svoju dobu a sú stále neuveriteľne živé. Okrem spomínanej antropozofie, špecifického duchovného smeru, priniesol množstvo ďalších impulzov napr. v architektúre (slávne Goetheanum v Dornachu), v medicíne (antropozofické lekárstvo), v poľnohospodárstve (biodynamické poľnohospodárstvo), v náboženstve (založil Obec kresťanov), v terapeutických metódach (chirofonetika, štúdium biografie), ale napr. aj v kozmetike (známa značka Weleda). V rámci konceptu waldorfskej pedagogiky tu potom nájdeme nové pedagogické disciplíny ako eurytmii, formové kreslenie či tvorivú reč. Rudolf Steiner mal prenikavý vhľad do vecí. Základy waldorfskej pedagogiky položil len v rámci štrnásťdenného cyklu prednášok pre budúcich učiteľov, z ktorých sa neskôr stali výrazné osobnosti svojej doby z rôznych odvetví.

Steiner bol mysliteľský typ, a preto sú jeho impulzy v podstate odkázané na ľudí, ktorí ich pretavia do praxe. A týmto spôsobom to funguje od vzniku antropozofie až dodnes. Len nedávno som sa napr. zoznámila s pozoruhodnou novou psychologickou metódou Yehudu Tagara – tzv. psychofonetikou, ktorá takisto vychádza zo Steinera. Antropozofia priťahuje do veľkej miery ľudí tvorivých, tzv. hľadačov, ktorých neuspokojujú ustálené názory a už vôbec nie dogmy. Z tohto hľadiska je antropozofia stále živá veda.

Hľadá sa osobnosť

Ani waldorfská pedagogika nemôže byť dogmou (inými slovami nemožno ju považovať za sektu, ako býva často označovaná) a takéto vnímanie vychádza z nepochopenia jej antropozofického princípu. Bohužiaľ, aj medzi ľuďmi spájajúcimi sa s waldorfom sa však nájdu takí, čo inklinujú k sektárskemu zmýšľaniu, čím umŕtvujú tvorivý potenciál tejto pedagogiky. Samozrejme, waldorfské curriculum (školské osnovy) je dosť pevne dané, v ňom sú ukotvené formotvorné princípy, čo učiteľovi dáva potrebnú istotu a mantinely, ale v rámci týchto hraníc, respektíve ešte niekde nad nimi visia zastrešujúce Steinerove myšlienky. Napríklad tá, že nie je dôležité to, čo učíme, ale kým sme. Waldorfská škola je teda do značnej miery postavená na osobnosti učiteľov, ktorí sú zároveň svojím spôsobom umelcami a vždy ostávajú sami sebou. Každé vyučovanie sa tak pod ich taktovkou stáva originálnym dielom. Až takíto nasledovaniahodní jedinci môžu naplniť ideál waldorfskej školy, čiže výchovu k slobode, ale pozor – nie v slobode. Waldorfský systém je totiž autoritatívny, no nie v tom násilnom zmysle, na aký sme v našom kontexte zvyknutí. Učiteľ si nepotrebuje pozornosť vymáhať násilím, známkovaním ani zvonením, pretože jeho presvedčivosť spočíva v celkom inej sile – sile jeho osobnosti. Steiner zdôrazňoval duševné spojenie medzi vyučujúcim a vyučovaným dieťaťom. Silnou stránkou waldorfskej pedagogiky sú preto vzťahy, ktoré tu vznikajú. Tá istá učiteľská osobnosť väčšinou vedie jednu triedu celých deväť rokov, pričom vzniká skutočne silné puto. A práve to na waldorfskej pedagogike najviac oceňujú aj samotní žiaci a žiačky.

Jedným z výrazných úskalí waldorfskej pedagogiky je teda, neprekvapivo, neustály a akútny nedostatok waldorfských učiteľov, takých, čo jednak dobre poznajú (vyštudovali) waldorfskú pedagogiku, ale súčasne majú silu, odvahu a schopnosti vydať sa na túto púť, ktorá sa stáva poslaním a životnou filozofiou. Preto sa do waldorfskej pedagogiky dostávajú aj ľudia, ktorí nie sú presvedčení antropozofi, respektíve antropozofii a systému waldorfskej školy dostatočne nerozumejú a radi ironizujú „majstra“ Steinera. Napokon nečudo, Steinerove diela sú často samostatne veľmi ťažko čitateľné a porozumieť im vyžaduje veľké duševné úsilie. Takto vzniká riziko, že sa celý systém začne rozkladať priamo zvnútra.

Škola ako jeden fungujúci organizmus

A čo je waldorfský systém? Je to predovšetkým jeden veľký organizmus tvorený učiteľským zborom, deťmi a rodičmi, ktorého správne fungovanie závisí od každej z týchto častí. Kolégium učiteľov totiž pôsobí na veľmi rovnostárskom a demokratickom princípe, aký vyžaduje veľkú spoluúčasť. A vieme si predstaviť, že nie všetky silné osobnosti, ktoré waldorfská pedagogika priťahuje, dokážu zvládnuť tento nápor slobody, ktorý si môžu mylne vysvetľovať ako presadzovanie individuálnych predstáv namiesto participácie na celku.

Ďalšie úskalie tohto systému súvisí s rodičmi. Treba mať na pamäti, že spolu s deťmi prijímame do školy zároveň aj ich rodičov. Ale tí si väčšinou neuvedomujú, že zápisom svojho dieťaťa do waldorfskej školy sa aj oni stávajú súčasťou organizmu školy. Platí pritom, že keď v organizme nefunguje čo len jeden článok, začína upadať i celok. Waldorfské vzdelávanie kladie na rodičov na naše pomery neobvyklé nároky – a to hlavne nároky na spoluúčasť. Nejde len o takpovediac fyzickú a materiálnu podporu (napr. šitie peračnickov, tvorba šlabikáru, maľovanie tried, stavba domu, záhrady), ale aj o tzv. vnútornú prácu. Jednoducho, od rodičov sa očakáva, že budú na seba a hlavne so svojimi deťmi pracovať v súlade s

princípmi waldorfského vzdelávania. Aj preto je každé rodičovské združenie zároveň osvetou a uvádzaním waldorfskej pedagogiky do praxe, kde samotní rodičia sú vtiahnutí do rôznych umeleckých činností (maľba, modelovanie, eurytmia), prostredníctvom ktorých si princípy tejto školy osvojujú najúčinnejšie. Keďže však veľa rodičov má len vágnu predstavu o waldorfskom vzdelávaní a často ho vníma len ako útočisko pre deti s rôznymi poruchami, pre ktoré štátne školstvo nemá pochopenie, tak začlenenie rodičov býva často zdĺhavé a problematické.

A čo samotné deti? Tie na waldorfskú pedagogiku reagujú veľmi pozitívne. Nečudo, veď je koncipovaná pre ne a vychádza z hlbokého poznania detskej duše. Kto sa stretol s waldorfskou pedagogikou v praxi, pravdepodobne uzná, že na väčšinu detí pôsobí blahodarne. Za uplynulých sto rokov bol napokon čas si to overiť a potvrdzujú to aj rôzne štatistiky.

V dnešnej dobe však waldorfským školám pribudla ďalšia komplikácia. Stali sa z nich skôr akési terapeutické centrá, do ktorých si už takmer každé dieťa prináša so sebou aj svoju diagnózu. V tomto smere waldorfská pedagogika vníma ako fundamentálny problém samotnú technizáciu doby. Technický pokrok ide oveľa rýchlejšie, než sme schopní ho vstrebať a hlavne uvedomiť si všetky jeho úskalía. Problém vzniká už vtedy, keď sa dnes bežne dieťaťu dáva od dvoch rokov do ruky mobil, tablet alebo ho nechávame sedieť pred televízorom či počítačom. To je spôsob, ako sa v deťoch zabíja prirodzená kreativita a možnosť vnímať život ako jeden veľký zázrak, ktorý treba preskúmať po svojom, bez pripravených šablón. Už tu niekde sa brzdí potenciál dieťaťa uvedomiť si svoje jedinečné miesto vo svete. Waldorfská pedagogika ide práve opačným smerom. Jedným z jej hlavných princípov je všetko si (experimentálne) overiť a zažiť na vlastnej koži. Preto je napr. fyzika vo waldorfskej škole taká odlišná od tej na štátnej škole. Waldorfský učiteľ totiž zásadne vychádza z fyzikálneho pokusu, ktorý predvedie, aby až na druhý deň samotné deti, pravda, s jeho pomocou, samy prišli na poučku z neho vyplývajúcu. A funguje to, pretože, priznajme si, z bežnej školy si aj tak pamätáme len tie veci, ktoré nás chytili za srdce, čiže boli pre nás (osobným) zážitkom. A na tomto princípe funguje celé waldorfské vyučovanie.

Ukazuje sa, že najväčším úskalím waldorfskej pedagogiky sme napokon my sami a zakliata krajina, v ktorej žijeme. V dobe, keď okolité krajiny dávno prijali waldorfskú pedagogiku ako súčasť štátneho školstva (Česko, Maďarsko, Rumunsko), my stále odolávame a zdá sa, že odolávať tak skoro neprestaneme. Momentálne máme na Slovensku iba dve legalizované waldorfské školy – jednu v Bratislave a jednu v Košiciach, a nič nenaznačuje, že by sa chystalo ich začlenenie do štátneho vzdelávania. Naopak, zamedzuje sa vzniku ďalších, príkladom je relatívne mladá petržalská waldorfská škola, ktorá sa aj po troch rokoch fungovania a napriek veľkému úsiliu márne snaží o legalizáciu. Zatiaľ sa rozmohlo šírenie rôznych predsudkov vznikajúcich najmä z neznalosti a neochoty získať o waldorfskom vzdelávaní ucelenejšie vedomosti. V dobe, keď naše bežné školstvo ustrnulo v koncepte súťaživosti, kde jedinec je zaujímavý len do takej miery, do akej je ochotný podávať výkon (intelektuálny či fyzický), pretože len to ho pripraví na prežitie v kruto materialistickej spoločnosti, waldorfská pedagogika si dovoľuje zameriavať sa na niečo také neuchopiteľné a v dnešnom svete prehliadané, ako je detská duša. Potom to vyzerá tak, že waldorfská pedagogika žije v antagonizme s dnešnou dobou. K tej však stále patria aj nematerialistické svetonázory, a dôležitosť waldorfského vzdelávania spočíva aj v tom, že predstavuje priestor na ich rozvíjanie.

Autorka má doktorandúru z rumunskej literatúry na UK v Prahe a momentálne sa už štvrtý rok venuje waldorfskej pedagogike.